

ТЕОРЕТИКО-ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ РОЗРАХУНКІВ З ІНОЗЕМНИМИ КОНТРАГЕНТАМИ

Розглянуто теоретичні аспекти вибору оптимальних форм розрахунків та організацію синтетичного і аналітичного обліку розрахунків з іноземними контрагентами

Постановка проблеми. Проблема міжнародних розрахунків актуальна в усьому світі. Розрахунки в зовнішньоекономічній діяльності є однією з найважливіших умов контракту. Це обумовлено тим, що при здійсненні зовнішньоекономічних операцій учасники розрахунків зіштовхуються з валютними та податковими ризиками.

Питання вибору та застосування оптимальних форм міжнародних розрахунків залежить від багатьох факторів: загальної кон'юнктури ринку, виду господарських операцій, оподаткування, економічних позицій покупця та продавця, ступеня їх довіри одне до одного, а також від майнового та фінансового стану суб'єктів господарювання.

Інтереси експортерів та імпортерів товарів і послуг в більшості випадків не збігаються: експортер прагне отримати від імпортера платежі в короткий строк, а в той же час імпортер прагне відстрочки платежу до моменту отримання товару. Досягнення компромісу між сторонами зовнішньоекономічного договору забезпечить узгодження їх інтересів та вибір оптимальних умов та форм розрахунків. Адже виникнення спорів між покупцем та продавцем призводить до виникнення додаткових витрат в частині стягнення штрафних санкцій, врегулювання відносин у судовому порядку, що негативно впливає на зовнішньоекономічні відносини між сторонами господарських операцій.

Мета дослідження. Розгляд теоретичних аспектів вибору форм розрахунків з метою виявлення оптимального їх здійснення для експортерів та імпортерів, а також проаналізувати різні підходи до організації синтетичного і аналітичного обліку та запропонувати рахунки облікового відображення розрахунків з іноземними контрагентами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження даного питання в сучасних умовах розвитку зовнішньої торгівлі залишається актуальним як з теоретичної, так і практичної сторони. Теоретичні основи здійснення розрахунків в зовнішньоекономічній діяльності розглядали в своїх роботах Т.В. Кожухова [13], М.Б. Чижевська [27], облікове відображення досліджували Бабій Л.І. [3], І.В. Жиглей [11], Ю.А. Кузьмінський [15], О.В. Рура [22], Н.О. Хрипун [26] тощо. В досліджених періодичних виданнях питання вибору оптимальних форм розрахунків між сторонами зовнішньоекономічних відносин розглядали Л. Бабич [2], Ю. Добротворський [9], О. Єфімов [10], Г. Корнійчук [14], Т. Лапенко [16], І. Львова [17], П. Орел [19].

Викладення основного матеріалу дослідження. Аналіз таких понять як "умови платежів" та "форми розрахунків" показав, що дані категорії пов'язані між собою. Зокрема, умови платежів – це способи оплати товару, які узгоджені між покупцем і продавцем [5, с. 1095]. Як зазначає М.Б. Чижевська в своєму дисертаційному дослідженні, форми розрахунків – це види носіїв боргових зобов'язань на гроші, які відрізняються структурою документів, порядком оформлення, правилами їх руху за схемами документообороту, засобами захисту та підтвердження дійсності, кредитовим чи дебетовим характером дії [27].

Отже, форми розрахунків – це розрахункові документи, за допомогою яких здійснюються платежі.

Виділяються готівкові і безготівкові розрахунки. Розрахунки у зовнішньоекономічній діяльності відповідно до ст. 7 Декрету Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" від 19 лютого 1993 року № 15-93 у розрахунках між резидентами і нерезидентами в межах торговельного обороту використовується як засіб платежу іноземна валюта. Такі розрахунки здійснюються лише через уповноважені банки [8]. Отже, форми розрахунків за експортно-імпортними операціями здійснюються у безготівковій формі.

В Україні безготівкові розрахунки між контрагентами, відповідно до ст. 1088 Цивільного кодексу України, можуть проводитися у формі акредитиву, інкасо, платіжними дорученнями, чеками, а також іншими розрахунками [13, с. 28].

Відповідно до Закону України "Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті" № 185/94-ВР від 23.09.1994 р. існують певні обмеження щодо здійснення розрахунків за експортними та імпортними операціями. Зокрема, в ст. 1 цього закону визначено, що виручка резидентів у іноземній валюті підлягає зарахуванню на їх валютні рахунки в уповноважених банках у строки виплати заборгованостей, зазначені в контрактах, але не пізніше 180 календарних днів з дати митного оформлення (виписки вивізної вантажної митної декларації) продукції, що експортується, а в разі експорту робіт (послуг), прав інтелектуальної власності – з моменту підписання акта [12].

Ст. 2 даного Закону визначає обмеження для імпортних операцій: імпортні операції резидентів, які здійснюються на умовах відстрочення поставки, в разі, коли таке відстрочення перевищує 180 календарних днів з моменту здійснення авансового платежу або виставлення векселя на користь постачальника продукції (робіт, послуг), що імпортується, потребують висновку центрального органу виконавчої влади з питань економічної політики [12].

В міжнародній практиці розрахунки за зовнішньоекономічними операціями регулюються рядом нормативних документів: Міжнародні правила трактування торгових термінів ІНКОТЕРМС в редакції 1990, 2000, 2010 рр., "Уніфіковані правила по інкасо" Міжнародної торгової палати 1995 р. (публікація 552), "Уніфіковані правила і звичаї для документарних акредитивів", розроблені і затверджені Міжнародною торговою палатою в 1984 р. зі змінами, внесеними в них в 1993 р. (публікація 500), Вексельна (1930 р.) та Чекова (1931 р.) конвенції.

На підставі аналізу різних літературних джерел розглянуто різні підходи до розуміння видів форм розрахунків та умов платежів в навчальній, науковій та періодичній літературі. В табл. 1 узагальнено та систематизовано форми розрахунків, які виділяються авторами різних літературних джерел.

Таблиця 1. Форми розрахунків у різних літературних джерелах

№	Види форм розрахунків	Кількість авторів
1	2	3
1.	Акредитив	7
2.	Інкасо	7
3.	Вексельні розрахунки	5
4.	Банківський переказ	4
5.	Розрахунки за відкритим рахунком	4
6.	Чеківі розрахунки	2
7.	Оплата в натуральній формі (бартерні (товарообмінні) операції)	2
8.	Розрахунки за комерційним кредитом	2
9.	Поштові перекази	1
10.	Телеграфні перекази	1

Продовження таблиці 1

1	2	3
11.	Грошові перекази за допомогою системи СБІФТ (SWIFT)	1
12.	Клірингові розрахунки	1
13.	Платежі готівкою	1
14.	100% авансовий платіж	1
15.	Оплата грошовими коштами	1
16.	“Нетрадиційні”: передача відступного; зарахування; за угодою сторін (новація); прощення боргу; збіг в одній особі боржника і кредитора; неможливість виконання зобов’язань; смерть фізичної особи; ліквідація юридичної особи	1

Як видно з табл. 1, різноманітність форм розрахунків у зовнішньоекономічній діяльності надає можливість суб’єктам господарювання вибирати ефективні та оптимальні форми оплати за експортно-імпорнтними контрактами. Найбільш поширеними серед авторів навчальної та періодичної літератури (Галушко В.П. [18], Ткаченко Н.М. [24], Бурлак Г.Н. [7], Бабченко Т.Н. [4], Бровкова Е.Г. [6]) є розрахунки за акредитивом, векселем, банківські перекази за платіжними дорученнями та інкасо. Менше авторів виділяють такі форми розрахунків як оплата в натуральній формі, розрахунки за комерційним кредитом, за чеком, поштової та телеграфні перекази, клірингові розрахунки та грошові перекази за допомогою системи СБІФТ (Товариство всесвітнього міжбанківського фінансового телезв’язку). Розрахунки за відкритим рахунком здійснюються за допомогою банківського переказу за платіжним дорученням, чека або векселя у терміни, визначені умовами зовнішньоекономічного договору. Тому, так як дана форма розрахунків не матиме особливостей облікового відображення, які її відрізнятимуть від інших форм, нами не виділено такої окремої форми здійснення платежу за експортно-імпорнтними операціями.

Ефімов О. [10] аналізує “нетрадиційні” форми розрахунків, які включають передачу відступного, зарахування, прощення боргу, збіг в одній особі

боржника і кредитора, неможливість виконання зобов’язань, смерть фізичної особи, ліквідація юридичної особи тощо.

В польських літературних джерелах виділяють форми розрахунків готівкою (аванс, платіжне доручення, акредитив, інкасо) та за допомогою кредиту (вексельні кредити) [30, с. 94]. Також розрахунки можуть мати обумовлений або не обумовлений характер. Якщо між сторонами зовнішньоекономічного договору сформувався достатній ступінь довіри та тривалі взаємовідносини, то незалежно від виконання будь-яких умов експортером, застосовуються необумовлені форми розрахунків (платіжне доручення). До форм оплати за експортно-імпорнтними контрактами, які залежать від визначених у договорі умов, належать акредитив та інкасо [29, с. 214].

В Російській Федерації та Республіці Білорусь суб’єкти господарювання використовують, як видно з досліджених літературних джерел, аналогічні форми розрахунків, що й в Україні.

На рис. 1 представлено перелік форм розрахунків, які можуть використовувати суб’єкти зовнішньоекономічної діяльності для погашення зобов’язань за експортними та імпорнтними договорами, у взаємозв’язку з умовами здійснення платежів.

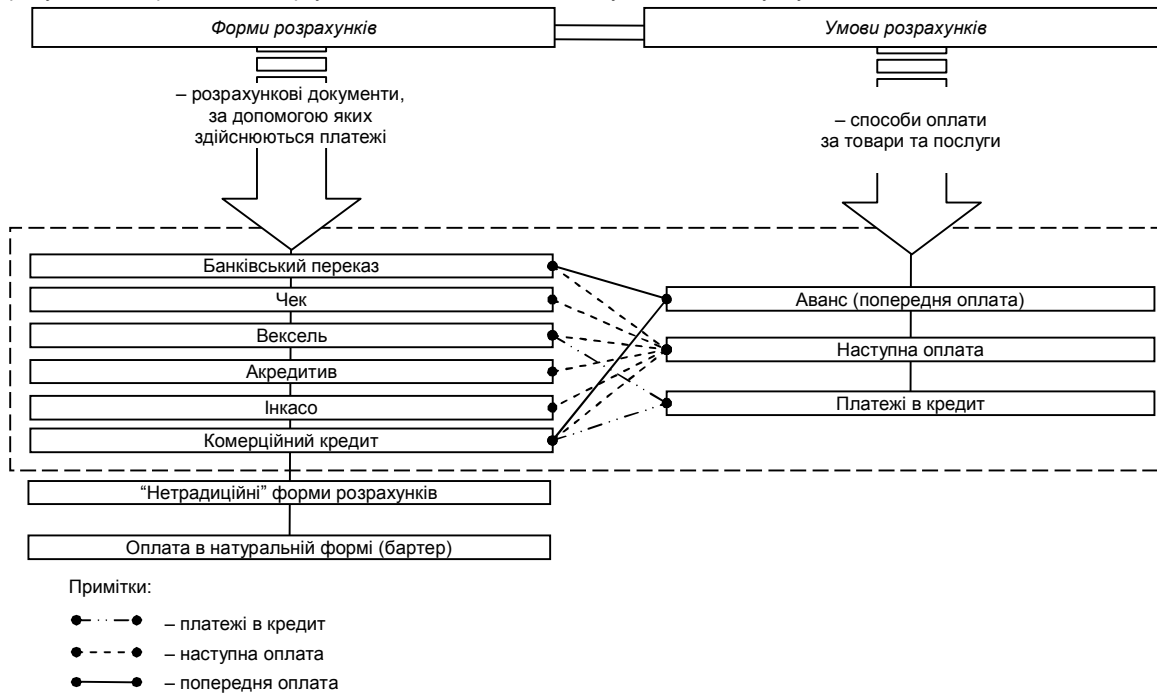

Рис. 1. Форми та умови розрахунків з іноземними контрагентами

За кожною формою безготівкових розрахунків можуть застосовуватися кілька умов платежу. Кожний з них визначається порядком та умовами виконання підприємствами взаємних грошових зобов’язань.

Варто зауважити, що К.Г. Ганєєв, розглядаючи особливості форм та умов розрахунків, відносить акредитив та інкасо до умов здійснення платежів за зовнішньоекономічними договорами. На нашу думку, це форми розрахунків, адже вони можуть здійснюватися як на умовах попередньої, так і наступної оплати.

Ефективність форми розрахунку тим вище, чим більший час відвернення обігових коштів в розрахунки наближається до часу руху товару в локальній сфері обігу між підприємствами. І навпаки, зменшення ефективності форм розрахунків визначається відносним продовженням тривалості вкладення коштів в розрахунки у порівнянні з часом руху товару від виробника до споживача.

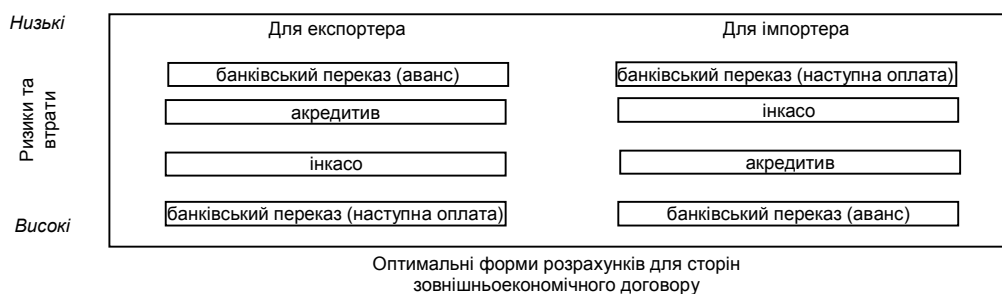

Рис. 2. Оптимальні форми розрахунків для сторін зовнішньоекономічного договору

На наш погляд, оптимальною формою розрахунків для зменшення комерційних ризиків, поліпшення надійності виконання своїх зобов'язань сторонами контракту і забезпечення швидкості розрахунків для вітчизняних експортерів є банківський переказ (аванс) та акредитив. Щодо імпортерських операцій, то найефективнішою та найменш витратною формою здійснення розрахунків буде банківський переказ (наступна оплата).

Розрахунки з використанням векселів та чеків, клірингові розрахунки в даному випадку розглядати не можна, тому що це пов'язано з їх природою. Наприклад валютний кліринг хоч і є формою міжнародних розрахунків, але більш стосується розрахунків між державами. Векселі та чеки мають особливості щодо передачі їх третім особам.

Розрахунки за допомогою банківського переказу грошових коштів у вигляді наступної оплати найбільш вигідні для імпортера, тому що оплату імпортер здійснює після одержання товарів або послуг та відсутній ризик оплати непоставленого або неприйнятого товару. В свою чергу, для експортера ця форма розрахунків найменш приваблива, оскільки не містить надійної гарантії своєчасного платежу та сповільнює оборотність його капіталу.

Для покупця у зовнішньоекономічних відносинах найбільш оптимальним є банківський переказ у вигляді авансу (попередньої оплати), хоча існують ризики, що товари (послуги) будуть не поставлені (надані) своєчасно і належної якості. Дана форма здійснення розрахунків використовується на практиці не часто, адже потребує тривалих і надійних відносин між контрагентами.

Як свідчать дані Національного банку України протягом 2010 р. найбільшого розповсюдження здобули міжнародні розрахунки банківськими переказами (за допомогою платіжного доручення), найменше проводяться розрахунки у формі чеками та акредитивами. Питома вага розрахунків платіжними дорученнями в системі електронних платежів складає 61,58 %, тоді як акредитивами – 0,0001 %, а чеками – 0 % [25]

Застосування вищевказаних форм міжнародних розрахунків вітчизняними експортерами та імпортерами надасть можливість ефективно вести та розширювати зовнішньоекономічну діяльність.

Завдяки тому, що кожна форма розрахунків у зовнішньоекономічній діяльності супроводжується певним ризиком для експортера необхідно наполягти під час укладання контракту на застосуванні тієї форми розрахунків, яка могла б звести ризик до мінімуму [13, с. 27].

Кожухова Т.В. пропонує вітчизняним експортерам перед вибором тієї чи іншої форми розрахунків врахувати низку факторів, які призведуть до зменшення ризиків та втрат:

- економічна та політична ситуація в країні імпортера;
- надійність та репутація банків контрагентів;
- рівень попиту та пропозиції на предмет зовнішньоекономічного контракту;
- досвід роботи у зовнішньоекономічній діяльності, ступінь довіри та тривалість взаємовідносин між контрагентами;
- контрактна вартість поставки;
- складність форми розрахунків та ступінь ризику при цьому;
- можливість зміни умов розрахунків [13, с. 27].

Вибір оптимальних форм розрахунків зменшить ризики та витрати, пов'язані з платежами за експортно-імпортерськими операціями, виставленням претензій (рекламацій). Достовірність, зрозумілість та оперативність даних бухгалтерського обліку є основою для прийняття ефективних управлінських рішень в частині розрахунків з іноземними покупцями та постачальниками. Облікова інформація повинна складатися із сукупності даних про послідовність виконання зовнішньоекономічних договорів. Одним з елементів якої є здійснення розрахунків за експортом та імпортом товарів і послуг.

Бухгалтерський облік розрахунків з іноземними контрагентами можна поділити на такі складові:

- облікове відображення розрахунків з постачальниками та підрядниками за імпортом товарів і послуг;
- облікове відображення розрахунків з покупцями та замовниками за експортом товарів і послуг;
- облікове відображення розрахунків з іншими кредиторами та дебіторами (посередниками в експортно-імпортерських операціях тощо).

Облікове відображення суб'єктами господарювання Російської Федерації та України розрахунків за експортно-імпортерськими операціями не відрізняється у частині методичного підходу до бухгалтерського обліку. Відмінності пов'язані лише з використанням відповідних синтетичних рахунків, які не впливають на інформацію, яка формується для потреб користувачів облікових даних.

Зокрема, в Російській Федерації для облікового відображення розрахунків з постачальниками використовують рахунок 60 "Розрахунки з постачальниками і підрядниками". Для розрахунків з покупцями – рахунок 62 "Розрахунки покупцями та замовниками". При попередній оплаті, на відміну від України, де існує окремий рахунок обліку авансів виданих (371 "Розрахунки за виданими авансами") та одержаних (681 "Розрахунки за авансами одержаними"), застосовується рахунок 60 "Розрахунки з постачальниками і підрядниками".

На нашу думку, інформація, яка формується на рахунках українських суб'єктів господарювання є більш достовірною, повною, аналітичною та зрозумілою.

Інформація про розрахунки з іноземними постачальниками та покупцями міститься як в синтетичному, так і аналітичному обліку підприємства. В ході аналізу наукових літературних джерел виявлено, що ряд російських та українських авторів у своїх дослідженнях звертають увагу на організацію аналітичного та синтетичного обліку розрахунків з іноземними контрагентами.

Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [20] передбачено рахунки для облікового відображення розрахунків з вітчизняними (субрахунок 361) та іноземними (субрахунок 362) покупцями і замовниками, а також вітчизняними (субрахунок 631) та іноземними (субрахунок 632) постачальниками і підрядниками.

Пура О.В. [21, 22], Степаненко О.І. [23] та Шинкаренко А.В. [28] в своїх наукових публікаціях пропонують вести аналітичний облік субрахунків 371 "Розрахунки за виданими авансами" та 681 "Розрахунки за авансами одержаними" в розрізі національної та іноземної валюти.

У даному випадку інформація, що формується на таких рахунках синтетичного обліку, має важливе значення для управлінських цілей та не є достатньою та повною.

Тому, як пропонує Є.В. Арська [1], доцільно аналітичний облік на рахунку "Розрахунки з покупцями і замовниками" вести за географічними сегментами (за

місяцями розташування ринків збуту) в розрізі покупців і контрактів. Аналогічно, на нашу думку, варто побудувати аналітичний облік на таких рахунках як розрахунки з іноземними постачальниками, розрахунки за виданими та одержаними авансами і розрахунки з іншими дебіторами та кредиторами в іноземній валюті, а також розрахунки за претензіями (рис. 3)

Рис. 3. Організація синтетичного та аналітичного обліку розрахунків з іноземними контрагентами

Географічні сегменти або ринки збуту – це країни контрагентів, з якими у суб'єкта господарювання виникають зовнішньоекономічні відносини. Аналітичний облік в розрізі покупців, постачальників, інших кредиторів та дебіторів, а також за видами укладених зовнішньоекономічних договорів забезпечить формування достовірної, повної та зрозумілої інформації користувачам бухгалтерського обліку про потенційних контрагентів підприємства, кількість укладених та виконаних контрактів.

Побудова аналітичного обліку в розрізі операцій імпорту без ввезення та експорту без вивезення пов'язана з виокремленням таких рідкісних видів господарських операцій, які мають певні особливості оподаткування. Таке виділення аналітичних рахунків забезпечить розмежування та достовірність облікової інформації для потреб податкових розрахунків.

Такий поділ дозволить відповідальним менеджерам проводити детальний аналіз рентабельності експортних та імпорتنих поставок за ринками збуту з метою ефективного контролю і досягнення запланованих показників зовнішньоекономічної діяльності. Також організація аналітичного обліку на підприємстві дасть можливість складати бухгалтерський баланс по експорту та імпорту товарів і послуг, який є складовою бухгалтерського балансу основної діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Отже, можна зробити висновок, що питання розрахунків у зовнішньоекономічній діяльності є специфічним та відрізняється від розрахунків, які здійснюються підприємства на внутрішньому ринку.

Проведено аналіз найбільш актуальних форм здійснення розрахунків у зовнішньоекономічній діяльності та їх облікове відображення у порівнянні методик обліку України та Російської Федерації. Оптимальною формою розрахунків для вітчизняних експортерів визначено банківський переказ (аванс) та акредитив. Щодо імпорнтних операцій, то найефективнішою та найменш витратною формою здійснення розрахунків буде банківський переказ (наступна оплата).

З метою формування достовірної та повної інформації про здійснення розрахунків за експортно-імпорнтними операціями запропоновано виділити окремі субрахунки другого порядку в синтетичному обліку. Зокрема, для розрахунків за авансами, з іншими дебіторами та кредиторами та за претензіями. Аналітичний облік розрахунків потрібно вести за

географічними сегментами, тобто за місяцями розташування ринків збуту, в розрізі покупців, постачальників і контрактів (за формами розрахунків), а також в розрізі операцій імпорту без ввезенням і експорту без вивезення за кордон країни.

Список використаної літератури:

1. Арская Е.В. Организация аналитического учета расчетов с иностранными покупателями за отгруженные на экспорт товары / Е.В. Арская // Материали VIII Міжнародної науково-практичної конференції ["Наука і освіта 2005"] (7-21 листопада 2005 р.). – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. – Том 81. – С. 6-9.
2. Бабич Л. Відповідальність у сфері ЗЕД: аргументи все ті ж / Людмила Бабич // Головбух. – 2010. – № 41 (712). – С. 14.
3. Бабій Л.І. Порядок здійснення експортно-імпорнтних операцій і його вплив на організацію обліку / Л.І. Бабій // Вісник ЖДТУ. – 2005. – №1 (31). – С. 19-25.
4. Бабченко Т.Н. Учет внешнеэкономической деятельности / Т.Н. Бабченко. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 352 с.
5. Большой экономический словарь / [под ред. А.Н. Азрилияна]. – [4-е изд. доп. и перераб.] – М.: Институт новой экономики, 1999. – 1248 с.
6. Бровкова Е.Г. Внешнеэкономическая деятельность / Е.Г. Бровкова, И.П. Проциус. – К.: Сирин, 2000. – 196 с.
7. Бурлак Г.Н. Техника валютных операций: учебное пособие / Г.Н. Бурлак, О.И. Кузнецова. – [3-е изд., перераб и доп.]. – М.: Вузовский учебник, 2009. – 319 с.
8. Декрет Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" № 15-93 від 19 лютого 1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=15-93>.
9. Добротворський Ю. Пеня у сфері ЗЕД як адміністративно-господарська санкція / Юрій Добротворський // Бухгалтерія. – 2010. – № 42 (925). – С. 64-66.
10. Єфімов О. "Нетрадиційні" форми розрахунків у ЗЕД / Олександр Єфімов // Бібліотека Головбуха. – 2009. – № 7 (105). – С. 19-26.
11. Жиглей І.В. Особливості обліку імпорнтних операцій в світлі П(С)БО 21 "Вплив змін валютних курсів" / І.В. Жиглей // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2001. – Випуск 71. – С. 73-77.
12. Закон України "Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті" № 185/94-ВР від 23 вересня 1994 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=185%2F94-%E2%F0>.
13. Кожухова Т.В. Форми міжнародних розрахунків за

- експортним контрактом / Т.В. Кожухова // Матеріали IV-ої Міжнародної науково-практичної конференції ["Науковий потенціал світу-2007"]. – Прага: Видавничий дім "Освіта і наука", 2007. – Ч.1. – С. 27-28. 14. Корнійчук Г. Документарні акредитиви в ЗЕД / Галина Корнійчук // Все про бухгалтерський облік. – 2010. – №78 (1715). – С. 7-11. 15. Кузьмінський Ю.А. Оперативний облік та контроль операцій з імпорту / Ю.А. Кузьмінський // Вісник Київського національного університету імені Т.Шевченка. – Київ: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2001. – Випуск 51. – С. 45-49. 16. Лаленко Т. Чи можливе переведення боргу у сфері ЗЕД? / Тетяна Лаленко // Баланс. – 2010. – №68 (1002). – С. 45. 17. Львова І. ЗЕД-пеня: податкове зобов'язання чи санкція? / Інна Львова // Бухгалтерія. – 2009. – №5 (836). – С. 54-58. 18. Міжнародні економічні відносини: навчальний посібник / В.П. Галушко, Г.В. Хуленбрук, В.І. Артиш, О.В. Данілочкіна, О.А. Ковтун. – К.: ЗАТ "Нічвала", 2009. – 348 с. 19. Орел П. Вирішення спорів, що впливають із ЗЕД-контракту / П. Орел // Заборгованості: врегулювання, стягнення, списання. Збірник систематизованого законодавства / [укл. О.Г. Папіріна, Н.М. Тарасова]; засн. ЗАТ "ХК "Бліц-інформ". – К.: Бліц-Інформ, 2010. – Вип. 9. – 192 с. – С. 175-179. 20. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 р. № 291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dtkk.com.ua/show/2cid06880.html#plan>. 21. Пура О.В. Облік та аналіз експортно-імпортних операцій (на матеріалах підприємств АР Крим): автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.06.04 [Електронний ресурс] / О.В. Пура. – К.: Київ. нац. екон. ун-т., 2005. – 19 с. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2005/05govrak.zip>. 22. Пура О.В. Проблемные вопросы учета импортных операций предприятия / О.В. Пура // Материалы Всеукраинской научно-методической конференции ["Проблемы теории и практики учета, аудита, анализа и пути их решения"] (6-8 мая 2003 г.). – Севастополь: Севастопольский национальный технический университет, 2003. – С. 46-49. 23. Степаненко О.І. Облік і аналіз експортно-імпортних операцій (на прикладі суб'єктів підприємницької діяльності України) [Електронний ресурс]: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.06.04 / О.І. Степаненко. – К.: Київ. нац. екон. ун-т., 2005. – 19 с. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2005/05soipdu.zip>. 24. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України: підручник для студентів ВНЗ ек. спец. / Н.М. Ткаченко. – [5-е вид., доп. і перероб.]. – Київ: А.С.К., 2000. – 784 с. 25. Функціонування рахунків клієнтів банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/pl_syst/index.htm# Функціонування рахунків клієнтів банків. 26. Хрипун Н.О. Аналіз стану та шляхи удосконалення обліку операцій з імпорту товарів / Н.О. Хрипун // Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" / Збірник наукових праць. Тематичний випуск "Розвиток обліку та аудиту як основи інформаційно-аналітичної системи підприємства". – Харків: НТУ "ХПІ", 2005. – №58, том 2. – С. 22-255. 27. Чижевська М.Б. Організація розрахунків за експортно-імпортними операціями господарюючих суб'єктів України [Електронний ресурс]: автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спец. 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит / Марина Борисівна Чижевська. – Київ, 2002. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2002/02cmbgsu.zip>. 28. Шинкаренко А.В. Бухгалтерський облік експортно-імпортних операцій / А.В. Шинкаренко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – Кіровоград: КНТУ, 2005. – Вип. 7, ч. II. – С. 254-259. 29. Handel zagraniczny: organizacja i technika: praca zbiorowa pod red. naukową J. Rymarczyka – [wydanie IV zmienione]. – Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2005. – 418 s. 30. Klemens P.B. Leksykon handlu zagranicznego / P.B. Klemens, W. Januszkiewicz – Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2007.

ВЕНЦЕЛЬ Віктор Тарасович – здобувач Житомирського державного технологічного університету